

В Канаді про культуру Київської Русі

Толочко П. П.

31 травня — 2 червня 1987 р. в м. Гамільтоні (Канада) відбулась Міжнародна конференція на тему «Культура Київської Русі». Вона була присвячена 100-річчю існування університету Мак-Мастера та 1000-річчю хрещення Русі. Основними її темами були: значення християнізації Русі, церква та духовна культура, політична думка, політична і матеріальна культури, історіографія. В роботі конференції взяли участь вчені Канади, США, СРСР, ПНР, Швеції, ФРН, КНР.

Тематично конференція охопила по суті весь спектр культурологічних та ідеологічних проблем Київської Русі, центральною серед яких була проблема християнізації. Їй присвячено більшість доповідей і саме вона привернула особливу увагу учасників конференції. Необхідно відзначити, що незважаючи на деяке (природне для ювілейних форумів) перебільшення окремих аспектів ідеологічних та культурних досягнень, зумовлених прийняттям Руссю християнства, в цілому ж проблема розглядалась в її діалектичній суперечності та складності. Вчені, зокрема і історики-теологи, Г. Підскальський (ФРН), К. Кухарек, П. Біланюк (Канада) відзначили і ті труднощі, з якими зустрічалося християнство на Русі. Основна думка полягала в тому, що християнство утверджувалось не лише через заперечення язичництва, але і його пристосування, інкорпорації в нову ідеологічну систему.

Необхідно відзначити, що дещо завуальованими лишилися питання спокуляльних мотивів введення на Русі християнства, а також і те, що поширилось воно на Русь із Візантії, а верховним правителем давньоруської православної церкви був константинопольський патріарх. Звичайно, остаточний розкол двох церков відбувся

пізніше офіційного введення на Русі християнства, але в дійсності це мало місце значно раніше. Не випадково Константинополь та Рим намагались перехопити один у одного ініціативу християнізації східних слов'ян. В легенді про вибір нової віри, вміщеної в «Повісті временних літ», візантійська та римська церкви показані як такі, що різняться між собою.

В доповіді доктора Пол А. Голісверта (США) розглядались питання формування національного пантсона святих на Русі. Його трактування проблеми в цілому є досить близькими до існуючої в радянській історіографії (Див. праці О. С. Хорошева). Церковна канонізація дійсно диктувалась умовами політичного розвитку Київської Русі. Мученики та стратотерпці необхідні були для створення ідеалу князя-християнина, доброчесністю якого була покінливість, а не безчистство. В політичній дійсності Русі X-XIII ст. цей ідеал виявився недосяжним.

З цікавою проблемною доповіддю про світоглядні аспекти православного християнства виступив проф. Я. Пелікан (США). Основною його думкою було те, що в ранньому середньовіччі найбільш життєздатною була візантійська церква, в чому значно переважала над римською. Історик відзначив виняткову гнучкість православ'я, його віротерпимість, здатність до сприйняття елементів інших релігій. Говорячи в цілому про християнство, відзначив, що на відміну від інших релігій, які об'єднували споріднені народи, воно їх розділило. Мова йде про слов'янський світ, одна частина якого прийняла християнство католицьке, інша — православне.

Тематично примикала до названих і доповідь П. П. Толочко «Місце культури в Києві в роки князювання Володимира Свя-

тославовича». Незважаючи на її деяку історико-топографічну направленість, вона була, по суті, дослідженням проблеми утвердження християнства в Києві та на Русі в доволодимирівський період. Вся сума джерел, писемних та археологічних, переконує нас, що 988 рік не був часом загального прозріння давніх русичів. Християнство в Києві та на Русі нараховувало вже понад столітню історію. Протягом другої половини IX ст. і майже до 988 р. воно утверджувалося повільно, зустрічало жорсткий опір язичества. В Києві функціонували нові християнські храми, але лишались і язичеські капища, палали ритуальні вогнища. Володимир Святославович, оголосивши християнство державною релігією, значно прискорив процеси утвердження нової віри, хоча і не знищив язичества.

В цікавій доповіді проф. О. Прицака (США) «Вплив християнізації на формування ідентичності України-Русі», поряд з досить конструктивними висновками про об'єднувчу роль руської православної церкви, мали місце і неаргументовані положення, які не співпадали з досягненнями радянської та світової історичної науки в галузі політичного та етнічного розвитку Київської Русі. Серед них, твердження, що Русь—це Хозарський каганат, перетворений в християнську слов'янську державу після введення Володимиром Святославичем нової віри в 988 р. і набуття болгарської писемності, що Київська Русь тотожна поняттю Україна, а князь Володимир, як пізніше і Тарас Шевченко, її символи. Спроби осучаснити проблему історико-культурного розвитку Київської Русі, створеної східними слов'янами, які консолідувались пізніше в єдину давньоруську народність—спільну етнічну попередницю українського, російського та білоруського народів, неминуче пов'язані з науковими втратами. На жаль, не зміг уникнути їх і О. Прицак.

Проблема взаємодій Києва та Володимира на Клязьмі розглядалась у доповіді проф. Я. Пеленського (США) «Боротьба за спадщину Київської Русі». У ній зміщено ряд тонких історичних спостережень, зокрема і текстологічного характеру, які розкривають ідеологічні тенденції літописців київських та удільних, тут володимиро-суздальських. Суперництво між Володимиром і Києвом історик досить вірно пояснює політичними мотивами, але висновок робить не зовсім правильний. Андрій Боголюбський, направляючи війська своїх союзників на Південь Русі в 1169 р., не хотів знищувати Київ та Київську митрополію. Найбільше, на що він міг розрахову-

вати,—це на звільнення від київської залежності та здобуття сеньйоральних прав на Русі.

І зовсім певірно було б уявляти собі епізод внутріполітичної боротьби на Русі в 1169 р., як зіткнення якихось субєктів. Сам Андрій Боголюбський, як і більшість його бояр, дружини,—це вчорашні виселенці з берегів Дніпра, з Південної Русі, і крім політичних упереджень відносно Києва, інших у них не могло бути.

Дві доповіді присвячувались археологічному вивченню Києва. Доктор Йоган Кальмер (Швеція) спробував показати археологію Києва X ст. Вдалося йому це не повністю. Деякі твердження, в тому числі і те, що в Києві нам не відомі поселенські структури раніше середини VIII-початку IX ст., витікають із незнання результатів археологічних досліджень, зокрема, і останнього часу, або ж від наслідування застарілим стереотипам, згідно яким все в Києві починається лише з появи варягів.

Доктор Томас С. Нунан (США) в доповіді «Монетна історія Києва» розглянув найповніше зібрання монет до XIII ст., виявлених в Києві,—арабських, візантійських, західноєвропейських, давньоруських. Показав добре знання предмета дослідження, прийшов до досить обґрунтованого висновку, що Київ уже в X ст. був одним з найбільших центрів середньовічної Європи. Але його твердження про початок поступання диргеми в Київ лише після 900 року безпідставне. Воно свідчить оригінальне, ніж вірне. Спеціалісти-нумізмати, зокрема і такий відомий знавець історії грошового обігу на Русі, як проф. В. Л. Янін, давно довели, що потреба в арабському монетному сріблі серед східнослов'янського суспільства виникла вже з другої половини VIII ст. Монети цього часу виявлені в Києві і Середньому Подніпров'ї.

На конференції були заслухані також цікаві доповіді проф. А. Поппе (ПНР), докторів Елен С. Гурвиць (США), Дональда Островські (США), Л. Злепко (ФРН), Симона В. Франкліна (Великобританія), проф. Хе Жутчана (КНР) та ін.

Конференція привернула величезну увагу та постійно мала велику аудиторію. Була чудово організована, завдяки сприянню її координатора, доктора, професора університету Мак-Мастера Петра Й. Потічного, інших членів організаційного Комітету.

Такі враження від наукової конференції в Гамільтоні, яка пройшла, на мою думку, з користю для всіх її учасників.